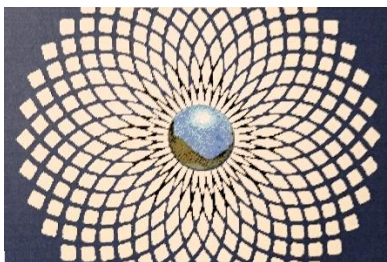

«Από τη Γοργώ στη Μέδουσα. Η διαδρομή της κακοποίησης: Αναστοχασμός σε μια διαχρονική ιστορία»

Χριστίνα Κωνσταντίνα Καλύβα, Ψυχίατρος Παιδιών & Εφήβων – Συστημική
Ψυχοθεραπεύτρια Υπεύθυνη Συντονισμού Επιστημονικής Λειτουργίας, Κέντρο
Ψυχικής Υγιεινής Παιδιών και Εφήβων Αθηνών, 1η Υ.ΠΕ. Αττικής

Θάλεια Τρακάκη, Κοινωνική Λειτουργός, Συστημική Ψυχοθεραπεύτρια, Κέντρο
Ψυχικής Υγιεινής Παιδιών και Εφήβων Αθηνών, 1η Υ.ΠΕ. Αττικής

Περίληψη

Το άρθρο επιχειρεί μια συστημική και ψυχοδυναμική ανάγνωση του μύθου της Μέδουσας ως αφήγησης της διαδρομής της κακοποίησης. Με αφετηρία τις αρχαίες πηγές (Ησίοδος, Πίνδαρος, Απολλόδωρος, Οβίδιος) και με εργαλείο το γενεόγραμμα, ανιχνεύεται το διαγενεακό μοτίβο της αιμομιξίας στην οικογένεια της Γοργούς, η εργαλειοποίηση του θηλυκού σώματος μέσα από το βλέμμα του άλλου, ο βιασμός από τον Ποσειδώνα, η προδοσία της εμπιστοσύνης από την Αθηνά και η μεταμόρφωσή της σε «τέρας» που πετρώνει όποιον την κοιτάζει. Η μεταμόρφωση ερμηνεύεται ως συμβολικός θάνατος του εαυτού και ως εκδικητική απόσυρση του ερωτισμού. Τέλος, ο μύθος μεταφέρεται στο θεραπευτικό πλαίσιο: ο θεραπευτής ως «διορθωτικός άλλος» που αντέχει να δει το τραύμα και όχι το τέρας, ώστε τα «δώρα» της Μέδουσας — οι αλώβητες πλευρές του εαυτού — να απελευθερωθούν και να νοηματοδοτήσουν εκ νέου τη ζωή.

Λέξεις-κλειδιά: Μέδουσα, κακοποίηση, βιασμός, τραύμα, γενεόγραμμα, διαγενεακή μεταβίβαση, αυτοεκπληρούμενη προφητεία, βλέμμα, διορθωτική εμπειρία.

Εισαγωγή

Στον μύθο της Μέδουσας εμφανίζονται δύο διαφορετικές σωματικές και ψυχικές μορφές του ίδιου προσώπου, της Γοργούς και της Μέδουσας. Στο παρόν κείμενο, ακολουθώντας την παρατήρηση του Kerényi ότι «Γοργώ» ήταν και όνομα που δινόταν σε μικρά κορίτσια (Kerényi, 2012:60), ονομάζουμε συμβατικά «Γοργώ» την κόρη πριν από τη μεταμόρφωση και «Μέδουσα» τη μορφή που προκύπτει από αυτήν. Η ευάλωτη ομορφιά, η ευαίσθητη αθωότητα, η ανορίωτη παιδικότητα

μεταμορφώνονται σε αποκρουστική, γερασμένη μορφή με άσχημη και φοβερή όψη. Μέσα από την αποσυμβολοποίηση του μύθου αποκαλύπτονται έννοιες όπως «θύτης», «θύμα», «μοίρα», «πεπρωμένο», «δικαιοσύνη», «εμπιστοσύνη», «προδοσία», «τιμωρία», «θάνατος», «μεταμόρφωση», «γένεση», «ψυχικά δώρα».

Τα πρόσωπα της Μέδουσας και της Γοργούς είναι παρόντα στη σύγχρονη κοινωνία. Πλανιούνται ανάμεσά μας, άλλοτε σαν σιωπηλές παρουσίες έχοντας το βάρος της ιστορίας τους στους ώμους, άλλοτε σαν ηχηρές ειδήσεις που καθηλώνουν και εξάπτουν την περιέργεια και τη φαντασία και άλλοτε στο γραφείο του θεραπευτή, ελπίζοντας στη λύτρωση και την απελευθέρωση από την αιχμαλωσία (του παρελθόντος) της αυτοεκπληρούμενης προφητείας (Merton, 1948).

Ο Μύθος της Μέδουσας

Οι μύθοι δεν είναι ψεύδη. Είναι αφηγήσεις για τη δημιουργία φαινομένων φυσικών, υπερφυσικών και πολιτιστικών. Οι μύθοι περιλαμβάνουν σύμβολα και συμβολισμούς, αρχέτυπα του συλλογικού ασυνείδητου (Jung, 1959). Πρόκειται για ένα ιδιαίτερο είδος ιστορίας, που αφενός προσπαθεί να ερμηνεύσει τον κόσμο με αξίες και κανόνες και αφετέρου να βοηθήσει τον άνθρωπο να κατανοήσει τον εαυτό του.

Η Μέδουσα στην ελληνική μυθολογία – σύμφωνα με τον αρχαίο Έλληνα μυθογράφο, συγγραφέα και ποιητή Ησίοδο, στο έργο του Θεογονία – ήταν κόρη του θεού Φόρκυ ή Φορκέα, του γέροντα σοφού της θάλασσας, και της θεότητας Κητούς, που ενσάρκωνε τους κινδύνους της θάλασσας. Ο Φόρκυς και η Κητώ ήταν παιδιά του Πόντου και της Γαίας, και αδέρφια μεταξύ τους (Ησ., Θεογ. 233-239). Μέσα από τη δική τους σχέση γεννήθηκαν οι Γραίες, οι Γοργόνες (Σθενώ, Ευρυάλη και Μέδουσα), η Έχιδνα και ο δράκοντας που φύλαγε τα χρυσά μήλα. Οι Γοργόνες κατοικούσαν μακριά, στις εσχατιές της νύχτας, πέρα από τον Ωκεανό, εκεί όπου ζούσαν και οι καλλίφωνες Εσπερίδες (Ησ., Θεογ. 270-336).

Ο Πίνδαρος αποκαλεί τη Μέδουσα «εὐπάραο», ωραιόπρωπη (Πίνδ., Πυθ. 12.16), όπως ο Ησίοδος τη μητέρα της Κητώ «καλλιπάρηο» (Ησ., Θεογ. 238). Ήταν απλή θνητή, ενώ η Σθενώ και η Ευρυάλη ήταν αγέραστες και αθάνατες. Στον Ησίοδο και στην αρχαϊκή τέχνη η Γοργώ είναι εξαρχής αρχέγονο, προσολύμπιο τέρας· στη μεταγενέστερη παράδοση όμως εξελίσσεται σε μια απίστευτα όμορφη κοπέλα, την οποία οι πηγές περιγράφουν ως περήφανη και ματαιόδοξη, που τόλμησε – κατά μία εκδοχή που διασώζει ο Απολλόδωρος – να συγκρίνει την ομορφιά της με εκείνη της θεάς Αθηνάς και να την θεωρήσει ανώτερη (Απολλόδ., Βιβλ. 2.4.3). Όσοι την είχαν δει, έμεναν έκθαμβοι από τα τόσο έντονα χαρακτηριστικά στο γλυκό της πρόσωπο και πάνω από όλα από το μήκος των μαλλιών της, με τις χρυσαφένιες μπούκλες, που κυμάτιζαν και έλαμπαν με χάρη. Η εξωτερική εμφάνιση της Μέδουσας είχε θέλγητρα που προκάλεσαν την ερωτική επιθυμία του Ποσειδώνα. «Μ' αυτήν κοιμήθηκε ο Μαυρομάλλης [ο Κυανοχαίτης

Ποσειδῶνας] σε μαλακό λιβάδι και μες στα άνθη τα εαρινά» (Ησ., Θεογ. 278-279, μτφρ. Γκιργκένης) – χωρίς δική της θέληση, όπως αναφέρεται στη συνέχεια. Κατά τη ρωμαϊκή εκδοχή του μύθου, όπως αποδίδεται από τον Οβίδιο στο έργο του Μεταμορφώσεις, ο Ποσειδῶνας την βεβηλώνει μέσα στο ιερό της Αθηνάς (Οβίδ., Μετ. 4.798-803).

Η θεά Αθηνά εξοργίζεται. Άραγε με ποιόν; Ποιός δεν σεβάστηκε το ιερό της; Θα συγκρουόταν με τον Ποσειδῶνα; Τι θα σήμαινε η ρήξη μαζί του; Μοιάζει με μονόδρομο το ξέσπασμα στη Μέδουσα, την πανέμορφη κόρη (ιέρεια, κατά τις νεότερες αποδόσεις του μύθου), και τη μεταμόρφωσε σε απεχθές τέρας. Στον Οβίδιο η θεά μεταμορφώνει τα μαλλιά της σε φίδια· η πλήρης τερατώδης εικόνα προέρχεται από τον Απολλόδωρο (Βιβλ. 2.4.2), και οι δύο παραδόσεις συγχωνεύονται στη σύγχρονη πρόσληψη: «Στο κεφάλι της περιελίσσονταν φίδια, από το στόμα της εξείχαν μεγάλα δόντια όμοια με των αγριόχοιρων, είχε χάλκινα χέρια και χρυσές φτερούγες με τις οποίες πετούσε, μάτια σπινθηροβόλα και βλέμμα διαπεραστικό» (Μήττα, 2012). Σύμφωνα με τον Ησίοδο, τη Μέδουσα τη σκότωσε ο Περσέας, γιος του Δία και της Δανάης (Ησ., Θεογ. 280). Κατά τον Απολλόδωρο, ο Πολυδέκτης, βασιλιάς της Σερίφου, ανέθεσε ως άθλο στον Περσέα να του παραδώσει το κεφάλι της Μέδουσας. Όμως στόχο είχε την απομάκρυνσή του από το νησί, ώστε να ανοίξει τον δρόμο για την ερωτική διεκδίκηση της μητέρας του, της Δανάης. Ο Περσέας, ωστόσο, βοηθούμενος από τους θεούς και ιδίως από την Αθηνά, έφτασε στον Ωκεανό βρίσκοντας τον δρόμο για τη Μέδουσα (Απολλόδ., Βιβλ. 2.4.2).

Η θεά Αθηνά ήταν αυτή που τον βοήθησε, κατευθύνοντάς του το χέρι και στρέφοντας το βλέμμα του στη χάλκινη ασπίδα, στην οποία καθρεφτιζόταν το κεφάλι της Μέδουσας, ώστε να την αποκεφαλίσει. Η γέννηση των παιδιών της Μέδουσας έγινε την ώρα του θανάτου της. Από τον κομμένο της λαιμό και το θαυματουργό της αίμα – που θεωρούνταν ότι μπορούσε να γιατρέψει ή να σκοτώσει τους ανθρώπους: το αίμα από την αριστερή φλέβα σκότωνε, από τη δεξιά θεράπευε, και δόθηκε στον Ασκληπιό (Απολλόδ., Βιβλ. 3.10.3) – ξεπήδησαν τα παιδιά που κυοφορούσε από τον Ποσειδῶνα, ένα φτερωτό άλογο, ο Πήγασος, και ο ήρωας Χρυσάωρ, ένας γίγαντας με χρυσό σπαθί στο χέρι του.

Το πολυπόθητο κεφάλι της Μέδουσας – το περίφημο «Γοργόνειο» – παραδόθηκε τελικά από τον ίδιο τον Περσέα στην Αθηνά. Η θεά το απέθεσε στην ασπίδα της ως όπλο στη μάχη, γιατί – ακόμη και νεκρό – πέτρωνε όποιον το αντίκριζε. Το κεφάλι της Μέδουσας χρησιμοποιούνταν ως αποτροπαϊκό σύμβολο, φυλακτό που κρατά το κακό μακριά. Γι' αυτόν τον λόγο κοσμούσε ως ακροκέραμο ναούς και σπίτια, ενώ στόλιζε πανοπλίες, όπλα, ασπίδες και άρματα. Εξακολουθεί όμως – έως και σήμερα – να αποτελεί σύμβολο προστασίας, δύναμης, τραύματος, αναγέννησης και μεταμόρφωσης.

Μύθος, Ιστορία, Γεγονός ή Είδηση

Τα σύμβολα των μύθων γίνονται εργαλεία, που μας επιτρέπουν να κινούμαστε άχρονα ανάμεσα στον ρεαλισμό και τη φαντασία. Παρελθόν, παρόν και μέλλον. Τα σύμβολα υποκρύπτουν έννοιες, που μας δίνουν τη δυνατότητα μιας άλλης ανάγνωσης της πραγματικότητας.

Οι ιστορίες των ανθρώπων, επίσης, κρύβουν σύμβολα και συμβολισμούς. Μύθοι και ιστορίες διατρέχουν το παρελθόν και, με τη δύναμή τους, γίνονται απελπιστικά σύγχρονοι, αποτυπωμένοι ως γεγονότα και ειδήσεις στο επίκαιρο παρόν.

«Και τις Γοργόνες γέννησε που κατοικούν στην άκρη του ξακουστού Ωκεανού, στις εσχατιές, κοντά στη νύχτα, όπου και οι Εσπερίδες μένουν οι γλυκύφωνες, τη Σθεννώ, την Ευρυάλη και τη Μέδουσα που έπαθε συμφορά ολέθρια. Γιατί αυτή ήταν θνητή, ενώ οι άλλες δυο αγέραςτες κι αθάνατες» (Ησ., Θεογ. 274-277, μτφρ. Γκιργκένης).

Γοργώ, κόρη του Φόρκυ και της Κητούς, παιδιών του Πόντου και της Γαίας. Μια αιμομικτική ερωτική σχέση, αδέρφια και ταυτόχρονα γονείς. Μπορεί μια αιμομικτική σχέση να είναι ερωτική; «Ο έρωτας αποτελεί τη δυνατότητα να κατανοήσει κανείς εμπειρικά το νόημα της ύπαρξής του. Είναι η πρόσκληση να υπερβούμε την ατομική ανεπάρκειά μας για να συναντήσουμε τον πυρήνα της ζωής. Ερωτικοί ως τον θάνατο και τότε καταργείται ο θάνατος» (Καραγιάννης, 2014:13).

Αιμομικτικές σχέσεις: καλά κρυμμένα μυστικά σε ανθρώπινα κλειστά, εντροπικά συστήματα, όπου τα προς τα έξω όρια είναι κλειστά, ενώ εσωτερικά γίνονται ανορίωτα, ασαφή, με απώλεια της λειτουργικότητας, συγκεχυμένη ροή, απουσία ερωτισμού και παραίτηση από κάθε ελπίδα. Με αυτή την έννοια η αιμομιξία είναι θνησιγενής και αντιερωτική.

Ένα μυστικό σε μια κοινότητα που οριζόταν ως η εσχατιά της νύχτας. Το τελευταίο, το περιθωριοποιημένο, το απόμακρο. Εκεί που τα μυστικά είναι καλά φυλαγμένα και συγχρόνως κοινά. Σιγοψιθυρίζονται μα δε μιλιούνται. Πέρα από τον Ωκεανό, σε ένα νησί που οι πηγές ονομάζουν Σαρπηδόνα (Κύπρια, απόσπ.) ή Γοργάδες (Πλίνιος, Nat. Hist. 6.200)... Δεν έχει σημασία. Οι αδερφές της, ανέγγιχτες, αθάνατες, αχρονικές μα και διαχρονικές. Η Γοργώ είναι ευάλωτη. Προορισμένη, σύμφωνα με τον μύθο, να πάθει δεινά. Μια αυτοεκπληρούμενη προφητεία;

Γενεόγραμμα: ο χάρτης του οικογενειακού δέντρου, ένα εργαλείο ιχνηλάτησης της βιολογικής αλυσίδας των γενεών αλλά και της αποτύπωσης των γεγονότων που διατρέχουν τις ιστορίες των ανθρώπων. Μυστικά, παραδοχές, επαναλαμβανόμενα μοτίβα (patterns) σχέσεων, συμπεριφορών, κανόνων και καταστάσεων. Μέσα από το γενεόγραμμα μπορούμε να αναζητήσουμε τις κρυμμένες – εν δυνάμει αυτοεκπληρούμενες – προφητείες. Όμως δεν μας καθορίζει, δεν αποτελεί το

μοιραίο. «Το γενεόγραμμα δεν μας θυμίζει απλά αυτά που ξέρουμε, αλλά μας προειδοποιεί και για όσα δεν ξέρουμε» (McGoldrick, 2002: σ. 51).

Διερευνώντας το γενεόγραμμα της Γοργούς βρίσκουμε ένα διαγενεακό μοτίβο, την αιμομιξία, η οποία επαναλαμβάνεται σε δύο διαδοχικές γενιές – μια διαγενεακή μεταβίβαση με την έννοια του Bowen (1978). Η Γαία γέννησε δίχως ζευγάρι τον Πόντο και πλάγιασε μαζί του, γεννώντας τον Φόρκυ και την Κητώ. Από την ένωση των δύο αδελφών γεννήθηκαν οι Γοργόνες: Σθενώ, Ευρυάλη, Μέδουσα-Γοργώ. Παιδί διαφορετικό, παιδί αιμομικτικής σχέσης, η μόνη θνητή προορισμένη να πάθει δεινά, μοιάζει να σηκώνει βάρη στους ώμους της. Σαν η διαφορετικότητα αυτή και η θνητότητά της να γίνεται το τίμημα το αναπόφευκτο; Από τις Γοργόνες αναφέρεται σχεδόν πάντα στην τρίτη θέση, το τρίτο παιδί της σειράς. Πώς θα τη φανταζόμασταν; Ανέμελη, χαϊδεμένη, ευάλωτη, τραγικά όμορφη, με τις κυματιστές μπούκλες της να ανεμίζουν στον αέρα. Έτρεχε στα λιβάδια, κολυμπούσε γυμνή στη θάλασσα του νησιού της απολαμβάνοντας τον ήλιο, τη μυρωδιά των λουλουδιών, την ομορφιά της νιότης της. Ο Kerényi για τη Μέδουσα-Γοργώ σχολιάζει: «γι' αυτό δεν μπορούμε να πιστέψουμε ότι η Γοργώ σήμαινε μόνο κάτι άσχημο και αποτρόπαιο, γιατί το όνομα αυτό δινόταν και σε μικρά κορίτσια από τα οποία οι γονείς δεν περίμεναν να βγει κάτι φοβερό» (Kerényi, 2012:60).

Η Γοργώ έχει ήδη ξεκινήσει να γράφει την ιστορία της, όπως έχει προοριστεί να την γράψει. Η εικόνα του εαυτού διαμορφώνεται από τη ματιά των άλλων – γονείς, αδέρφια, σημαντικοί άλλοι (Sullivan, 1953). Η όμορφη εικόνα της Γοργούς σμιλεύτηκε από το βλέμμα των άλλων πάνω της, την ίδια στιγμή που το δικό της αντικατοπτριζόταν σε εκείνους. Τραγική ειρωνεία! Πόσο καθοριστικό ρόλο έπαιξε το βλέμμα στη ζωή της. Το βλέμμα που ενδοβάλλει και ενισχύει τον άλλον, και τελικά αλλοτριώνει, μεταβιβάζει την κυριότητα του εαυτού σε κάποιον.

Η Γοργώ σταδιακά εργαλειοποιείται, γνωρίζει τον εαυτό της μέσα από τα μάτια του άλλου, οδηγείται να υπηρετήσει αυτό για το οποίο προοριζόταν, τα δεινά και τη θνητότητά της. Όμορφη, αθώα, ανέμελη και – όπως τη θέλει η παράδοση – ματαιόδοξη. Το σώμα της σταδιακά σμιλεύεται σε μια απίστευτα ερωτική έφηβη, αναβλύζοντας τη θνητή θηλυκότητά της. Είναι προορισμένη να πεθάνει. Δεν το ξέρει... Θα πέσει θύμα (όπως λέει ο μύθος) της ματαιοδοξίας της; Ή θύμα της ιστορίας της; Το βλέπουμε, αλλά η ίδια δεν το βλέπει – τραγική ειρωνεία. Αφέθηκε στον καθρέφτη των άλλων. Η αδιαφοροποίητη ταυτότητά της και η αθώα πλευρά της επέτρεψαν στη ματαιοδοξία της να γίνει ο κυρίαρχος εαυτός της. Έφταιγε; Τι άλλο να έκανε; Αυτή η ανορίωτη παιδικότητα θα γίνει αυτοεκπληρούμενη προφητεία γιατί κρύβει μέσα της το μυστικό του τέλους. Εδώ ο μύθος χάνεται... Πώς έγιναν τα πράγματα; Έχει σημασία; Ίσως όχι.

Αθηνά

Η αγαπημένη κόρη του Δία. Η θεά του πολέμου, της σοφίας, της ελίας, των τεχνών. Η Γοργώ ιέρεια στον ναό της Αθηνάς – έτσι τη θέλουν οι νεότερες αποδόσεις του μύθου. Γιατί βρέθηκε εκεί; Τι την οδήγησε; Απομακρύνεται από το βλέμμα των άλλων. Στον ναό της παρέχεται ασφάλεια και εκείνη φροντίζει το ιερό της. Ευκαιρία; Είναι αυτή η δυνατότητα μιας ανατροπής; Πώς θα εξελιχθεί η ιστορία της; Ποιος θα της το δείξει; Ή μήπως αυτό ακριβώς είναι που έπρεπε να γίνει, ώστε να οδηγηθεί η ιστορία στο τέλος της (όπως έγραψε ο Ησίοδος); Προϋπόθεση: η Γοργώ να εμπιστευτεί την Αθηνά.

Ποσειδώνας

Γιος του Τιτάνα Κρόνου και της Τιτανίδας Ρέας, αδερφός του Δία και του Άδη. Όπως τον φανταζόμαστε εδώ: τρομερός στην όψη, γιγάντιος, βίαιος. Κυρίαρχος της θάλασσας και των ωκεανών, είχε την απόλυτη ισχύ, μπορούσε να προκαλέσει τρικυμία ή γαλήνη, να σπάσει τη γη προκαλώντας σεισμούς. Κανείς δεν αντιστεκόταν στη βούλησή του, ούτε η Γοργώ.

«Μ' αυτήν κοιμήθηκε ο Μαυρομάλλης σε μαλακό λιβάδι και μες στα άνθη τα εαρινά» (Ησ., Θεογ. 278-279, μτφρ. Γκιργκένης).

Γιατί; Γιατί ο θεός Ποσειδώνας; Γιατί εκείνη; Κάποιοι θα πουν «Έφταιξες, ήσουν ματαιόδοξη!», κάποιοι άλλοι «Προκάλεσες τον θεό!», «Κολύμπησες γυμνή...», «Το ήξερες, το είδες, το έβλεπες...». Και ο Ποσειδώνας έγινε θύτης ή μήπως (και) εργαλείο της ιστορίας της; Αλλά κι εκείνη είναι θύμα του Ποσειδώνα ή θύμα της δικής της ιστορίας;

Η Γοργώ δεν ήταν πια κορίτσι. Μα όχι, δεν το ονειρεύτηκε έτσι. Δεν το ήθελε έτσι. Αυτή η συνεύρεση ήταν βίαιη. Δεν ήταν με τη δική της συναίνεση. Δεν ερωτεύτηκε, δεν πόθησε, δεν αντάλλαξε χάδια και φιλιά στα ευωδιαστά λιβάδια και στα ανοιξιάτικα λουλούδια. Δεν ήταν ένα αγορίστικο και εφηβικό σώμα – σαν το δικό της – που μύριζε ήλιο και λουλούδια, που θα ερωτευόταν τα χάδια του και μαζί θα περνούσαν στην ενηλικίωση της σεξουαλικότητάς τους. Όταν τα σώματα και οι ψυχές βρίσκονται σε αρμονία στην ερωτική πράξη, τότε μόνο ο έρωτας γίνεται τροφοδοτικός. Όχι, – για τη Γοργώ – ήταν ένα θηριώδες, γερασμένο, γλοιώδες και τρομακτικό σώμα που κατέβαλε κάθε αντίστασή της.

Τώρα το σώμα της είναι πληγωμένο. Τα ρούχα της έχουν κουρελιαστεί και ματώσει. Τα μαλλιά της δεν είναι πια οι εξαίσιες μπούκλες. Ο ναός της Αθηνάς έχει μianθεί. Την κυριεύει φόβος, ντροπή, αηδία, αγωνία. Ελπίζει ότι η θεά θα τη λυπηθεί, θα την προστατεύσει, θα τη φροντίσει. Ίσως να το κάνει τώρα. Μπορεί να την επικαλέστηκε, μπορεί και όχι. Μα δεν έχει σημασία. Η Αθηνά εμφανίζεται και τότε η Γοργώ καταλαβαίνει ότι με τους θεούς δεν κάνεις συμφωνίες. Τέτοιες συμφωνίες έχουν ψιλά γράμματα και ειδικούς όρους, που δεν είχε διαβάσει.

Αφού ο άλλος αποφασίζει. Η Αθηνά έχει αποφασίσει, και τώρα έχει θυμώσει πολύ. Πώς τόλμησε να βεβηλώσει τον ναό της! Πώς πλάγιασε με τον Ποσειδώνα! Πόση ματαιοδοξία! Παρέσυρε και τον θεό, τον έκανε να τη θέλει. Δεν προστάτεψε το ιερό της. Η ευάλωτη Γοργώ εμπιστεύτηκε την ισχυρή θεά Αθηνά. Μα δεν έφταιγε, ο Ποσειδώνας αλήθεια τη βίασε. Άδικο! Προδοσία! Και πώς δεν το είδε; Η θεά Αθηνά δεν θα συγκρουόταν ποτέ με τον Ποσειδώνα – τον θείο της και σχεδόν ισότιμο θεό με τον πατέρα της, τον κραταιό Δία. Φτωχή μου Γοργώ! Δεν θα συνέβαινε ποτέ αυτό...

Μα ούτε ο πατέρας της Αθηνάς, ο Δίας, θα ασχολούνταν με την αδικία εις βάρος μιας θνητής. Τότε, το δίχως άλλο φταίει εκείνη. «Ανόητη και ματαιοδοξη μικρή! Δεν βιάστηκες, το ήθελες! Και θα τιμωρηθείς για την απείθεια, την ιεροσυλία και τη βλασφημία σου!» Ίσως αυτό να είναι το τέλος. Τώρα η Αθηνά θα την τιμωρήσει με έναν συμβολικό θάνατο.

Μέδουσα

Ένα Τέρας. Γριά, αποκρουστική, γερασμένη, αφυδατωμένη. Στόμα ορθάνοιχτο από τη φρίκη, τον πόνο, την ντροπή, τον θυμό, την ενοχή. Πίσω από το σπινθηροβόλο, διαπεραστικό βλέμμα του μύθου, μάτια άδεια, βλέμμα κενό. Το κεφάλι πλαισιώνουν φίδια. Οι ωραίες της μπούκλες μεταμορφώθηκαν σε φίδια που κουλουριάζονται και κινούνται στον αέρα, συρίζοντας απειλητικά. Η Γοργώ πέθανε και μαζί της πέθανε η ζωντάνια, η αθωότητα, ο ερωτισμός, η δίψα να γνωρίσει, να ζήσει, να ερωτευτεί. Στη θέση της είναι ένα πλάσμα θυμωμένο για το άδικο που υπέστη, εκδικητικό, σκληρό και άκαρδο. Τώρα πια, θέλει – και μπορεί – να εκδικηθεί. Από θύμα γίνεται θύτης.

Γιατί την κοιτούν; Εκείνη ξέρει ότι οι άλλοι βλέπουν ένα τέρας... Πολύ θα ήθελε να πει «Δεν είμαι τέρας, είμαι έτσι γιατί...», μα δεν ακούν. Τότε, κι εκείνη γίνεται όπως την κοιτούν... ένα τέρας. Πετρώνει όποιον τολμά να την κοιτάξει. Ο φόβος κυριεύει τους άλλους, τους παγώνει. Χάνουν τη ζεστασιά τους, όπως την έχασε και εκείνη. Το βλέμμα του άλλου αντικατοπτρίζεται στο δικό της. Πάλι αυτό το βλέμμα... «Με βλέπεις σαν τέρας; Ε λοιπόν είμαι τέρας, σκληρό, άκαρδο και τιμωρητικό!»

Την έχουν θαυμάσει και την έχουν κατηγορήσει για τη θηλυκότητα και τον ερωτισμό της. Τώρα, λοιπόν, θα έχει εκείνη τη δύναμη να αφαιρεί τον ερωτισμό από τους άλλους. Καθώς αντικρίζουν το βλέμμα της, θα μετατρέπονται σε πλάσματα παγωμένα, χωρίς χυμούς, αντιερωτικά, πετρωμένα. Η άγρια ματιά, η ματιά του τραύματος του βιασμού είναι αυτή που σκορπάει τον θάνατο. Δεν θα επιτρέψει άλλον πόνο. Δεν θα τη βλάψουν άλλο με το βλέμμα τους. Δεν θα τους επιτρέψει να την καταναλώσουν. Αρκετά! Το τραύμα μένει βουβό, κλειστό, σφραγισμένο, δεν το κοινωνεί με κανέναν, δεν το εμπιστεύεται, δεν το ακούει κανένας.

Τώρα ναι... Τώρα ο θάνατος είναι κοντά. Το τέλος σχεδόν το βλέπει ή και το λαχταρά. Έτσι, η ζωή δεν έχει νόημα. Πρέπει να υπάρξει νοηματοδότηση μέσα από τον

θάνατο. Η ίδια γνωρίζει ότι κυοφορεί τα παιδιά τα δικά της, μα και του Ποσειδώνα. Τα μυστικά της ζωής της που επαναλαμβάνονται. Το διαγενεακό μοτίβο της αιμομιξίας, ο δικός της βιασμός. Εκείνη γεννήθηκε μέσα από μία αιμομικτική σχέση. Η ίδια θα γεννήσει μετά από έναν βιασμό. Όλοι θέλουν να μάθουν. Όχι γιατί την αγαπούν, αλλά γιατί αυτό τους κεντρίζει και τους προκαλεί.

Στοχοποιήθηκε· την κοιτούν, τη συζητούν, τη λυπούνται, την ενοχοποιούν, την κατηγορούν, την κρίνουν. Εξετάζουν διεξοδικά πίσω από κλειστές πόρτες μήπως έχει κι εκείνη ευθύνη.

Ποιος θα την οδηγήσει στον θάνατο, ελευθερώνοντάς την; Ποιος θα την απαλλάξει από την αφόρητη εκδικητικότητα που νιώθει για την αδικία που υπέστη, την προδοσία, τον βιασμό, το μίσος για την ανεξέλεγκτη θέασή της από τους άλλους, την κατανάλωσή της, την επαναληψιμότητα του τραύματός της; Ο Περσέας, στη δική μας ερμηνεία, δεν είναι ο φονιάς, αλλά ο θεραπευτής. Ένας άνθρωπος που δεν ενδιαφέρεται να καταναλώσει την εικόνα του πόνου της, γιατί ξέρει.

Ένας άνθρωπος που θα προστατέψει τον δικό του ερωτισμό, που δεν θα κοιτάξει ευθέως την εκδικητική μανία και το μίσος, αλλά το τραύμα της. Που θα αντέξει να το δει να αιμορραγεί, να αναβλύζει τη ζέστη του άλικου αίματος. Αίμα που θα δώσει πνοή σε ό,τι είναι από καιρό ακινητοποιημένο και νεκρό. Ένας άνθρωπος που θα αντέξει να ακούσει το ουρλιαχτό του πόνου της και να αξιοποιήσει τα δώρα της.

«Κι όταν της έκοψε απ' το λαιμό την κεφαλή ο Περσέας, ξεπήδησε ο μέγας Χρυσάωρ κι ο Πήγασος το άλογο. Κι εκείνος πήρε αυτό το όνομα, γιατί στου Ωκεανού γεννήθηκε πλάι τις πηγές, κι ο άλλος γιατί χρυσό σπαθί στα χέρια του κρατούσε» (Ησ., Θεογ. 280-283, μτφρ. Γκιργκένης).

Τα «παιδιά» της, τα εσωτερικά της δώρα – πλευρές του εαυτού της αλώβητες – είναι αυτά που ίσως την επανεντάξουν σε αυτόν τον κόσμο που εμπεριέχει κακοποίηση, μυστικά, θύματα και θύτες, συμβόλαια (που έχουν ειδικούς όρους), υποσχέσεις (που δεν τηρούνται), αδικίες, προδοσίες, αδύναμους και ισχυρούς.

Η Μέδουσα πεθαίνει, πεθαίνει η τρομακτική εκδικητικότητά της. Με τον θάνατό της απελευθερώνονται και αποκαλύπτονται τα καλά στοιχεία, η πνευματικότητα, η ανάταση και η δημιουργική φαντασία, η δύναμη, η ιδέα του φωτός που διατρέχει το σκοτάδι – τα οποία, στο τέλος, προσφέρονται σε όποιον μπορεί να τα αξιοποιήσει.

Η Γοργώ-Μέδουσα στο γραφείο του θεραπευτή

Μέσα στην αchronικότητα του μύθου, ας τολμήσουμε να δούμε τη Γοργώ στο γραφείο του θεραπευτή. Πώς τη φαντάζεται κανείς; Ποιο είναι το κύριο συναίσθημα που την καταβάλλει μετά τον βιασμό, την αδικία, την προδοσία της εμπιστοσύνης από την Αθηνά; Οι άλλοι δεν είδαν σε εκείνη κάτι όμορφο, που αξίζει να το θαυμάσουν και να το διαφυλάξουν. Η ματιά τους τη μεταμόρφωσε σε ένα

άψυχο σώμα, σε ένα εργαλείο, στο οποίο θα μπορούσαν να προβάλουν τις σεξουαλικές τους φαντασιώσεις.

Το σώμα, όταν δεν επενδύεται με νόημα και αξία ζωής, μοιάζει με ένα σκεύος, ένα αντικείμενο που αντανακλά τον θάνατό του. Και εκείνη μετατράπηκε σε αυτό που είδαν οι άλλοι, δηλαδή σε ένα εργαλείο, σε ένα σκεύος.

Ο θεραπευτής μπορεί να αποτελέσει για εκείνη έναν διορθωτικό άλλο – με την έννοια της διορθωτικής συναισθηματικής εμπειρίας (Alexander & French, 1946) – που θα την κοιτάξει ως ένα πραγματικό σώμα με νόημα, έναν άνθρωπο με αξίες. Είναι μία άλλη ανάγνωση και μία επιλογή πέρα και μέσα από την τρομερή ματιά του τραύματος του βιασμού. Έτσι, μπορεί να ελευθερωθεί από τον εγκλωβισμό της ματιάς του άλλου, να βρει την πραγματική ομορφιά που προσφέρει η ευθύνη της ενηλικίωσης, να ανακαλύψει τον αυθεντικό εαυτό της και τον ερωτισμό που θα της επιτρέψει να κάνει μια ειλικρινή σχέση με τον άλλον.

Υπάρχει ελπίδα για τη Μέδουσα; Εξαρτάται από τη δύναμη που θα έχει να δει τον εαυτό της στο γραφείο ενός θεραπευτή.

Τι θα επιθυμούσε; Να πεθάνει σαν Μέδουσα ή να αξιοποιήσει και για τον εαυτό της τα δώρα της, τις αλώβητες πλευρές της; Κατακλύστηκε από επιθυμία εκδίκησης και τιμωρίας, μετά από ό,τι της συνέβη: βιασμός, προδοσία, εργαλειοποίηση. Μετατράπηκε σε γριά, σε ένα πλάσμα χωρίς γοητεία, ανέστειλε – ή καλύτερα απέσυρε – τη σεξουαλικότητά της σαν εκδίκηση προς τους άλλους και (ταυτόχρονα) σαν αυτοκαταστροφή της.

Το σημείο μηδέν είναι εδώ: να αποφασιστεί αν θα παραμείνει στην καταστροφή του εαυτού και του άλλου, ή εάν θα επιτραπεί μία άλλη κατασκευή, μεταβολίζοντας την εκδίκηση σε δημιουργία και πνευματικότητα, και αξιοποιώντας την προσωπική της ιστορία μέσα από μία νέα ανάγνωση που θα περιλαμβάνει τον ετεροκαθορισμό από τη ματιά του άλλου, την προσβολή της, την εκδίκηση, την αυτοκαταστροφή και τελικά την ομορφιά και τη μοναδικότητά της, τη γοητεία του συνειδητού καθορισμού του νοήματος ζωής της με κριτήριο το ποια θέλει να είναι.

Όλα αυτά συμβαίνουν μέσα σε μια κοινωνία που εμπεριέχει μυστικά, μύθους και πραγματικότητα, αναλώσιμους έρωτες, θύτες και θύματα, δικαιοσύνη και θεσμικές αδικίες, και που ταυτόχρονα κρύβει στον πυρήνα της την ασχήμια της κακοποίησης και την αθωότητα του ωραίου.

Από τη Γοργώ στη Μέδουσα διανύεται μια οδυνηρή διαδρομή που δεν επιτρέπει την ανάληψη της ευθύνης του εαυτού, τη χαρά της ενηλικίωσης, την ελευθερία να ορίζει κανείς μόνος του τα όριά του· μια απευθείας μετάβαση από τον αδιαφοροποίητο ερωτισμό της εφηβείας στην αποστράγγιση του γερασμένου εαυτού, την απόσυρση και τη συρρίκνωση κάθε ερωτικής επιθυμίας.

Μέσα στη θεραπευτική διεργασία παρέχεται η δυνατότητα για διορθωτική εμπειρία, να επαναπροσδιορίσει κανείς τον εαυτό του και να νοηματοδοτήσει εκ νέου τη ζωή του. Στο βιβλίο του Επιστροφή στον Ζαν-Πωλ Σαρτρ, ο Recalcati

γράφει: «...για τον Σαρτρ το υποκείμενο έχει το καθήκον να ξεπερνά συνεχώς το παρελθόν που κουβαλά, αποδίδοντάς του μια καινούρια σημασία» (Recalcati, 2024:104).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Αρχαίες πηγές

Απολλόδωρος. (1921). Βιβλιοθήκη (J. G. Frazer, Επιμ. & Μτφρ.· Loeb Classical Library 121-122). Cambridge, MA: Harvard University Press.

Ησίοδος. (2001). Θεογονία (Σ. Γκιργκένης, Εισ., Μτφρ., Σχόλ.). Θεσσαλονίκη: Ζήτρος. Διαθέσιμο στην Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας:

https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=2&page=7 (Πρωτότυπο έργο που συντέθηκε περίπου το 700 π.Χ.)

Οβίδιος. (1916). Metamorphoses (F. J. Miller, Μτφρ.· Loeb Classical Library 42). Cambridge, MA: Harvard University Press.

Πίνδαρος. (1997). Olympian Odes. Pythian Odes (W. H. Race, Επιμ. & Μτφρ.· Loeb Classical Library 56). Cambridge, MA: Harvard University Press.

Πλίνιος ο Πρεσβύτερος. (1942). Natural History, Τόμ. II: Βιβλία 3-7 (H. Rackham, Μτφρ.· Loeb Classical Library 352). Cambridge, MA: Harvard University Press.

Σύγχρονη βιβλιογραφία

Alexander, F., & French, T. M. (1946). Psychoanalytic therapy: Principles and application. New York: Ronald Press.

Bowen, M. (1978). Family therapy in clinical practice. New York: Jason Aronson.

Jung, C. G. (1959). The archetypes and the collective unconscious (R. F. C. Hull, Μτφρ.· Collected Works, Τόμ. 9, Μέρος 1). Princeton, NJ: Princeton University Press.

Καραγιάννης, Δ. (2014). Έρωτας ή Τίποτα. Αθήνα: Αρμός.

Kerényi, C. (2012). Η μυθολογία των Ελλήνων (Δ. Σταθόπουλος, Μτφρ.). Αθήνα: Εστία.

McGoldrick, M. (2002). Ανοίγοντας τα παλιά σεντούκια (Α. Ζώτος, Μτφρ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. Merton, R. K. (1948). The self-fulfilling prophecy. The Antioch Review, 8(2), 193-210.

Μήττα, Δ. (2012). Γοργώ / Μέδουσα. Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/mythology/lexicon/metamorphoseis/page_073.html

Recalcati, M. (2024). Επιστροφή στον Ζαν-Πωλ Σαρτρ: Ύπαρξη, παιδική ηλικία και επιθυμία (Τ. Γκόννης, Μτφρ.). Αθήνα: Κέλευθος.

Sullivan, H. S. (1953). The interpersonal theory of psychiatry. New York: W. W. Norton.